

ביבליה הבראיקה

מהדורת קיטל – קאהלה 1937, 1951

רשימת סימנים וקיצורים בביאור עברי

מאת

פרנק פולק

© 2019, 1987

החוג למקרא, אוניברסיטת תל אביב

תוכן העניינים

עמ' 1	1. העדויות לנוסח המקרא לפי BHK ³
1	כתבי יד ודפוסים עבריים
3	עדויות עבריות מיוחדות
3	תרגומים וכתבי יד עתיקים
7	סדר הבאת העדויות
8	2. העדויות לנוסח המקרא לפי BHS
8	כתבי יד ודפוסים עבריים
9	תרגומים וכתבי יד עתיקים
11	3. רשימת קיצורים וביאוריהם
36	סימנים אחרים
37	לא להתבלבל!
38	קיצורי שמות הספרים
39	שמות ספרי הברית החדשה
39	סימני דקדוק הפועל ב-BDB וב-HALOT

1. העדויות לנוסח המקרא לפי ה-BHK³

כתבי יד ודפוסים עבריים

	B	מקראות גדולות, מהדורת יעקב בן חיים (הוצאת בּוֹמְבֵּרְג), וונציה 1524/1525
	C	כתב יד קהיר לנביאים (ק), ועיינו יי יבין, מבוא למסורה הטברנית, ירושלים תשל"ג, עמ' 18-17
	(E)	כתב יד בניקוד בבלי פשוט
	Ea 1-27	לתורה
	Eb 1-30	לנביאים
	Ec 1-24	לכתובים
	Ed/Edd	דפוס המקרא העתיקים (בעברית)
	Frensdorff Mm	פרענסדורף, מסורה גדולה (S. Frensdorff, <i>Die Massora Magna I</i> , 1876)
	/Ginsb	Chr. D. Ginsburg, <i>The Massorah Compiled from Manuscripts</i> ,
	Ginsburg Mass	1905, 1885-1880
	K	כתיב
	K ^{Occ}	כתיב לפי מערבאי (בעלי המסורה שבארץ ישראל, בשונה מהאסכולה הטברנית)
	K ^{Or}	כתיב לפי מדינחאי (בעלי המסורה שבבבל)
	(K)	כתב יד בניקוד בבלי מורכב
	Ka 1-22	לתורה
	Kb 1-15	לנביאים
	Kc 1-14	לכתובים
	L	כתב יד לנינגרד B19 ^A (ל), ועיינו ייבין, מבוא למסורה הטברנית, עמ' 17-16.
	L*	כתב יד לנינגרד, יד ראשונה (ביד בסופר הראשון)
	Lo	כתב יד לנינגרד, בנוסח המקורי (ועיינו ייבין, שם).
	מ	נוסח המסורה, כאשר עדותו מפתיעה או שונה מעדויות נוסח אחרות, כגון תה"ע
	Mas	המסורה של כתב יד מ
	Mm, Mas. M.	המסורה הגדולה (המפרטת)
	Mp	המסורה הקטנה (הסופרת)
	MS	כתב יד עברי של המקרא, מימי הביניים—בניגוד לכתבי יד כגון ל , ק , כתר ארם צובה (א)
	MSS	כ"י עבריים שונים מימי הביניים, המובאים לפי האוספים של קניקוט (ואילך-1776, Kennicott, <i>Vetus Testamentum</i> , של דה רוסי (De Rossi, <i>Variae Lectiones Vet. Test.</i> , 1784; Supplementum, 1798), וגיינסברוג (Chr. D. Ginsburg, <i>The Old Testament</i> , Vol. I-IV, 1908-1926)
	MSS 10, MSS 4	10, 4 כ"י עבריים מימי הביניים.

לפי כתב יד במהדורתו של Z. Baer	MSS ^B
לפי כתב יד במהדורתו של גינסבורג.	MS(S) ^B
ספר הללי (שהיה בטולידו, ספרד ואבד, אך מובא אצל רד"ק ומנחת שי)	MSSHill
כתב יד תימני בהוצאת Hoernig, <i>Karaite Manuscripts</i> , 1889	MSS ^J
כתב יד לפי מהדורת קניקוט	MS(S) ^{Ken}
כתב יד לפי Wright, <i>The Book of Ruth</i> , 1884	MSS ^W
ניקוד/טעמים של נה"מ לפי גירסת בן נפתלי (אחת מהאסכולות במסורה הטברנית).	Naft
מסורת אנשי נהרדע (בבל)	Neh
כתיב/קרי לפי מסורת נהרדע	Neh ^Q , Neh ^K
Occidentales, מערבאיי ('מערביים', מסרני ארץ ישראל – אך לא האסכולה הטברנית)	Occ
ספר אכלה ואכלה, מהדורת פרענסדורף, 1864	Ochla
גירסה לפי כ"י בניקוד ארצישראלי, על פי P. Kahle, <i>Masoreten des Westens II</i> , 1930	Pal
קרי	Q
קרי לפי מערבאי (בעלי המסורה שבארץ ישראל, בשונה מהאסכולה הטברנית)	Q ^{Occ}
קרי לפי מדינחאי (בעלי המסורה שבבבל)	Q ^{Or}
מסורת אנשי סורא (בבל)	Sor
כתיב/קרי לפי מסורת סורא	Sor ^Q , Sor ^K
Variant, חילופי גירסאות, גירסה חילופית לפי עדות ...	Var, V
גירסה חילופית לפי כתב יד במהדורתו של Z. Baer	V(ar) ^B
גירסה חילופית לפי כתב יד מימי הביניים בסריית אַרפורט (גרמניה), 1, 2, 3	V(ar) ^{E1,2,3}
גירסה חילופית לפי כתב יד באוסף פֵירקוביץ (Harkavy-Strack, <i>Catalog der hebr. Bibelhandschr.</i> , 1875)	V(ar) ^F
גירסה חילופית לפי כתב יד במהדורתו של גינסבורג	V(ar) ^B
גירסה חילופית לפי כתב יד תימני בהוצאת Hoernig, <i>Karaite Manuscripts</i> , 1889	V(ar) ^J
גירסה חילופית לפי כתב יד בבלי, על פי P. Kahle, <i>Masoreten des Ostens</i> , 1913	V(ar) ^{Ka}
P. Kahle, <i>ZAW</i> 46 (1928), 113-137	
גירסה חילופית לפי כתב יד באוסף של קניקוט	V(ar) ^{Ken}
גירסה חילופית לפי מהדורתו של ההבראיסט הגרמני Michaelis (1720)	V(ar) ^M
גירסה חילופית לפי Odo (Fischer, <i>Biblica</i> 1934, 50ff.)	V(ar) ^O
גירסה לפי כ"י Petropolitanus (כ"י לספרי הנביאים, בניקוד בבלי עליון, משנת 916).	V(ar) ^P
גירסה לפי כ"י בניקוד ארצישראלי, על פי P. Kahle, <i>Masoreten des Westens II</i> , 1930	V(ar) ^{Pal}
גירסה לפי כ"י המובא בדקדוק לארמית מקראית מאת שְטְרַאק (Strack, 1921)	V(ar) ^S

(1881-7) <i>Hebrew Accents</i> , Wickes	V(ar) ^W
עדויות עבריות מיוחדות	
ספר הללי (שהיה בטולידו, ספרד ואבד, אך מובא אצל רד"ק ומנחת שי) ספר סיוורוס אשר נמצא בבית כנסת עתיק ברומי, ועיינו ד"ש ליווינגר, בית מקרא 15 (תשל"ח), עמ' 263-237.	Hill Sev
חומש יריחו	Cod Jerich
ספר ירושלמי	* Cod Jerus
ספר מוגה, ספרי מוגהי (כינוי כללי לספרין מדויקים)	* Cod Muga
* על ספרים אלה ועל ספר זנבוקי עיינו יי יבין, מבוא למסורה הטברנית, עמ' 98.	
תרגומים וכתבי יד עתיקים	
A. von Gall, <i>Der hebräische Pentateuch der Samaritaner</i> , Giessen, 1918 החומש לפי מסורת השומרונים, על פי	Ⲛ
כעת עיינו: א' טל, חמישה חונשי תורה לפי נוסח שומרון, תל אביב, תשנ"ד; א' טל ומ' פלורנטיין, חמישה חומשי תורה: נוסח שומרון המסורתי ונוסח המסורה, תל אביב, תשע"א; ז' בן חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, כרך ד', מלי תורה, ירושלים, תשל"ז (תעתיק של ההגייה).	
גירסה לפי כ"י שומרונים המובאים במהדורתו של פ'ון גאל.	MSS
תרגום התורה לפי מסורת שומרון; ועיינו כעת: א' טל, התרגום השומרוני לתורה,	T
א-ג, תל אביב, תש"ם.	
גירסה לפי מהדורת המקרא הרב-לשונית (פוליגלוטה) של Walton, כרך א, לונדון, 1654	Ⲛ ^w
עקילס (Aquila)	'A
Quinta - 'החמישי' - תרגום נוסף אשר נזכר בהכסאפלה בנוסף לשלושה,	E'
קרוב לתיאודוטיון, ואולי רמו לטור החמישי של ההבסאפלה	
תיאודוטיון, Theodotion	Θ
סומכוס, Symmachus	Σ
Samareitikon, שרידי תרגום ליוונית של התורה (מתרגם שומרונים?)	Σαμαρ
התרגום הערבי העתיק (אינו אחיד, בחלקו מבוסס על תרגום השבעים ובחלקו על הפשיטתא הסורית)	Ⲅ
התרגום החבשי העתיק (בלשון געז, מבוסס על תרגום השבעים, עם השפעה מצד	Ⲅ
הפשיטתא, ותוך שילוב יסודות פרשניים רבים)	
התרגום הארמני, מבוסס על הנוסח ההכסאפלוארי של תרגום השבעים (עדות חשובה)	Arm
התרגום הקופטי הקדום (במצרים) לפי כתבי יד בניב הבוהיירי (שפך הנילוס)	Bo
תרגום השבעים (Septuaginta, תה"ע, או LXX); עיינו: ע' טוב, ביקורת נוסח	Ⲙ

המקרא- פרקי מבוא, מהדורה שנייה, ירושלים, תשע"ד, 141-111; K. H. Jobs and M. Silva, *Invitation to the Septuagint*, Grand Rapids (Mich) 2000; N. Fernandez Marcos, *The Septuagint in Context: Introduction to the Greek Version of the Bible*, Leiden 2000; J. M. Dines, *The Septuagint*, London 2005

	Ⲯβ
תה"ע השלם (והמלולי) לספרי עזרא-נחמיה (ב-BHK)	
Ⲯβ = BHK לספרי עזרא-נחמיה Ⲯ = $E\sigma\delta\rho\alpha$ (עזרא החיצון). התרגום השלם (והמלולי) של עזרא-נחמיה = Ⲯβ ($E\sigma\delta\rho\beta$)	
Ⲯα = BHS לספרי עזרא-נחמיה Ⲯ = $E\sigma\delta\rho\beta$, התרגום השלם (והמלולי) של עזרא-נחמיה. עזרא החיצון = Ⲯα ($E\sigma\delta\rho\alpha$)	
לפי כ"י סינאיטיקוס (Sinaiticus) מהמאה הרביעית לספה"נ.	Ⲯ^N
תה"ע לפי כ"י סינאיטיקוס לפי המתקן הראשון, השני, השלישי...	Ⲯ^{nc.a., c.b., c.c}
תה"ע לפי כ"י אלכסנדרינוס (Alexandrinus) כ"י ממצרים מהמאה החמישית לספה"נ.	Ⲯ^A
תה"ע לפי כ"י אלכסנדרינוס (Vaticanus) כ"י ממצרים מהמאה הרביעית לספה"נ.	Ⲯ^B
הה"ע לפי כ"י מסוים (כגון B) ביד שנייה, שלישית	Ⲯ^{Bab}
תה"ע לפי קטעי פפירוס ביטי ממצרים מהמאה השלישית לספה"נ.	Ⲯ^{Beatty}
תה"ע לפי הפוליגלוטה הקומפלוטניז (Complutensis), משנת 1517-1514, Alcalá (ספרד)	Ⲯ^{C(om)pl}
תה"ע על פי הטור החמישי (המשוחזר) של המהדורה ההקסאפלארית (Hexapla), שהתקין אוריגנס באמצע המאה השלישית לספה"נ	Ⲯ^h
תה"ע לפי כ"י המובאים במהדורה הביקורתית של הומלמז-פארסונס (1798-1827) Ⲯ^{MSS(Holmes-)Parsons}	
תה"ע לפי 3 כ"י המצוינים במהדורת הומלמז-פארסונס Ⲯ^{3MSS(Holmes-)Parsons}	
תה"ע על כ"י 62, 147 במהדורת הומלמז-פארסונס Ⲯ^{62, 147}	
תה"ע לפי מהדורת לאגארד (Lagarde) Ⲯ^L	
תה"ע לפי המהדורה הלוקיאנית (Lucianus) שנוצרה במאה הרביעית באנטיוכיה שבסוריה. מהדורה זו חשובה בספרי שמואל-מלכים מכיוון שהיא משמרת גרסאות עתיקות של תה"ע שאינן משתמרות בכ"י האחרים, כגון Ⲯ^B . בספרים אלה משקפת מהדורת לאגארד בחלקו את המסורת הלוקיאנית, אך בחלקו בלבד.	Ⲯ^{Luc}
תה"ע לפי כתב יד קואיסליאנוס (Coislianus) Ⲯ^M	
Ⲯ^{MSS} = תה"ע לפי כ"י שונים (ללא פירוט)	Ⲯ^{MSS}
תה"ע לפי כתב יד בזיליאנו-וטיקנוס (Basiliano-Vaticanus) Ⲯ^N	

תה"ע לפי כתב יד וונטוס (Venetus)	Ⲯ ^V
כגון Ⲯ ^{B*} : הה"ע לפי כ"י מסוים (כגון B) ביד ראשונה	Ⲯ [*]
כגון Ⲯ ^{BI} : תה"ע לפי הגירסה האלטרנטיבית המופיעה בכ"י מסוים (כגון B), במקרה שכ"י זה מכיל שתי גרסאות אלטרנטיביות (כפל גרסאות)	Ⲯ ^I
תה"ע לפי מרבית כתבי היד או כתבי היד העיקריים (כגון A, B, א)	Ⲯ ^{ipsum}
תה"ע לפי שאר כתבי היד	Ⲯ ^{rell}
תה"ע לספר שמואל ב	Ⲯ ^{2S}
תה"ע לספר תהלים	Ⲯ ^ψ
(1) פירוש היירונימוס למקרא (2) תרגומו לספר תהלים (לא נדפס בוולגטה)	Hie/Hier
(1) הנוסח העברי לפי התעתיק באותיות יווניות של אוריגנס (הטור השני בהכסאפלה); (2) ולפעמים: מתרגם בלתי ידוע (העברי/Hebraios) שמובא בחיבורי אבות הכנסייה.	Ⲯ ^o
<u>התרגום הקופטי</u> (לפי כתבי יד מצריים של תה"ע; עדות חשובה לנוסח הקדום של תה"ע); יש שמפנים אל כ"י בניב הבוהיירי (Bo) או הסהידי (Sah) בפרט	Ⲯ
<u>התרגום הלטיני העתיק</u> (לפי תה"ע, Vetus Latina) לפי מהדורת Sabatier (1751, 1741-1739); עדות חשובה, אך לא אחידה, לנוסח הקדום של תה"ע	Ⲯ
על הווטוס לטינה ענינו: ב' קדר, "[ה] תרגומים לטיניים", טור 830-836 באנציקלופדיה מקראית, כרך ה, תשמ"ב; B. Kedar, "The Latin Translations: Old Latin Versions," pp. 299-313 in <i>Mikra: Text, Translation, Reading and Interpretation of the Hebrew Bible in Ancient Judaism and Early Christianity</i> (ed. M. J. Mulder and H. Sysling; Assen-Minneapolis, 1990)	
הלטיני העתיק לפי (1893) Berger, <i>Notices et Extraits</i> 38	Ⲯ(Berger)
הלטיני העתיק לפי Dold, <i>Konstanzer altlateinische Propheten und Evangelienbruchstücke mit Glossen</i> , 1923	Ⲯ ^D
הלטיני העתיק לפי Ranke, <i>Par Palempistorum Wirceburgensium</i> , 1871	Ⲯ ^h
לפי כתב יד ליון (Lugdunensis, Lyons) במהדורת Ul. Robert, 1881, 1900	Ⲯ ^L
לפי שולי כ"י לאון (Codex Legionensis) במהדורת Vercellone (1860, 64) <i>(Var. Lect. Vulgatae)</i>	Ⲯ ^{Lg}
לפי כ"י מיוונה (palimpsestus Vindobonensis) במהדורת Belsheim, 1885	Ⲯ ^{Vind}
<u>הפשיטתא (Peshitta)</u> התרגום הסורי, ארמית נוצרית) זהמאה הרביעית/חמישית לספה"נ, על פי הנובח של הפוליגלוטה של וולטון (Walton), לונדון 1653-1657; ובחומש על פי מהדורת Barnes, 1914	Ⲯ
על הפשיטתא עיינו: טוב, ביקורת נוסח המקרא, 144-145; P. B. Dirksen, "The Old Testament Peshitta," <i>Mikra</i> , pp. 255-97; M. Weitzman, <i>The Syriac Version of the Old Testament: an In-</i>	

roduction, Cambridge 1999. מהדורה ביקורתית של הפשיטתא יוצאת לאור החל משנת 1966 בליידן מטעם מכון הפשיטתא (Peshitta Institute) בכותר: *Vetus Testamentum Syriace: The Old Testament in Syriac according to the Peshitta version*

הפשיטתא על פי הפוליגלוטה של וולטון	§ ^W
הפשיטתא על פי כתב יד אמברוויאנוס (מאה שביעית, כתב היד העיקרי)	§ ^A
הפשיטתא על פי אֶפְרָתָה (Aphraates), הוגה דעות מהכנסייה הסורית במאה הרביעית	§ ^{Aphr}
התרגום הסורי של ההכסאפלה (Syrohexapla), מהעדויות העיקריות להכסאפלה.	§ ^h
הפשיטתא על פי המהדורה של לי (Samuel Lee, 1821, 1823)	§ ^L
הפשיטתא על פי המהדורה שנדפסה באורמיה (צפון-מזרח עיראק) ביוזמת המיסיון הבריטי, 1852 (עדות מאוד לא אחידה)	§ ^U
הנוסח הקופטי על פי כתבי יד בניב הסהידי (עמק־הנילוס)	Sah
מסורת ההגייה של החומש השומרוני לפי P. Kahle, <i>The Cairo Geniza</i> 1959, Appendix II p. 318; כעת ראו ז' בן חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, כרך ד', מלי תורה, ירושלים, תשל"ז	Samar
<u>התרגום הארמי-יהודי</u> ; בתורה: תרגום אונקלוס; ובספרי הנביאים: תרגום יונתן;	ⲧ
עיינו כעת: A. Sperber, <i>The Bible in Aramaic</i> , I-III, Leiden 1959-1962	
התרגום לפי המקראות הגדולות במהדורת יעקב בן חיים (בומברג)	ⲧ ^B
התרגום המיוחס ליונתן לתורה (פסבדו-יונתן) לפי מהדורת גינצבורגר (1903)	ⲧ ^J
תרגום ההקטעים לתורה ("תרגום ירושלמי") לפי מהדורת גינצבורגר (1899); כעת עיינו:	ⲧ ^{II}
M. L. Klein, <i>The Fragment-Targums of the Pentateuch</i> , Rome, 1980	
תרגום לנביאים ולכתובים לפי כתב יד רויכלין (בניקוד אשכנזי מיוחד) במהדורת לאגארדה (Lagarde, 1872, 1873); כעת עיינו A. Sperber, <i>The Prophets according to the Codex Reuchlinianus</i> , Leiden 1969	ⲧ ^L
נוסח התרגום לפי Merx, <i>Chrestomathia Targumica</i> , 1888	ⲧ ^M
תרגום אונקלוס לתורה (לא צוין הנוסח ששימש מקור להערות); עיינו A. Berliner, <i>Targum Onkelos, I Text nach Ausgabe Sabioneta</i> 1557, Berlin 1881; וכעת: Sperber, <i>The Bible in Aramaic</i> , I: <i>Targum Onkelos</i>	ⲧ ^O
תרגום ארצישראלי לתורה לפי P. Kahle, <i>Masoreten des Westens</i> II 1930	ⲧ ^P
התרגום לספרי יהושע-שופטים לפי מהדורת פֶרְטוֹרְיוֹס (Praetorius, 1899, 1900); כעת עיינו: Sperber, <i>The Bible in Aramaic</i> , II: <i>The Former Prophets according to</i>	ⲧ ^{Pr}

Targum Jonathan

התרגום לפי הפוליגלוטה של וולטון. $\mathfrak{T}^W$

על התרגומים עיינו: טוב, ביקורת נוסח המקרא, 141-144; י' קומלוש, "[ב] תרגומים ארמיים-יהודיים", טור 770-740 באנציקלופדיה מקראית, כרך ח, תשמ"ב; P. S. Alexander, "Jewish Aramaic Translations of Hebrew Scriptures," *Mikra*, 217-253; P.V.M. Flesher and B. Chilton, *The Targums: A Critical Introduction*, Waco (Tex), 2011

הוולגטה (Vulgata), התרגום הלטיני שנוצר בין השנים 390-405 בידי היירונימוס (Hieronymus) על פי "המקור העברי האותנטי" (Hebraica veritas), בניגוד לתרגום הלטיני העתיק ($\mathfrak{L}$) המבוסס על תה"ע. בספר תהלים מובא תרגום זה בסימן Hie, כי מה שמכונה "הוולגטה" לספר זה מציג נוסח מסוים של הלטיני העתיק. על הוולגטה עיינו: טוב, ביקורת נוסח המקרא, 146; ב' קדר, "[ה] תרגומים לטיניים", טור 830-836 באנציקלופדיה מקראית, כרך ח, תשמ"ב; B. Kedar, "The Latin translations: Jerome and the Vulgate," *Mikra*, 313-338

הוולגטה על פי כתב יד אמיאטינוס, כתב היד הקדום והחשוב ביותר (מאה שמינית) $\mathfrak{A}$
 תה"ע לספר שמואל ב $2S^{\mathfrak{G}}$
 תה"ע לספר תהלים $\Psi^{\mathfrak{G}}$
 תה"ע, תרגום, או וולגטה, וכו' לפי העניין, אך לא באופן מילולי (עדות מפקפקת) etc ($\mathfrak{H}$) ($\mathfrak{T}$) ($\mathfrak{G}$)

סדר הבאת העדויות

(1) כתבי יד עבריים (L, MSS) (2) שומרונים (M), לאחר מכן התרגומים, תחילה התרגומים היווניים, לפי הסדר ($\mathfrak{G}$, 'A, Σ , Θ), התרגומים ארמיים, לפי הסדר ($\mathfrak{T}$, $\mathfrak{S}$), והתרגום הלטיני ($\mathfrak{H}$). ולאחר מכן: עדויות אחרות,

כגון: $L^{\mathfrak{B}}MSS^{\mathfrak{G}}\mathfrak{S}$, $\mathfrak{M}^{\mathfrak{G}}\mathfrak{T}\mathfrak{S}\mathfrak{H}$, $MSS^{\mathfrak{M}}Vrs$, $LMSS^{\mathfrak{G}}\mathfrak{S}\mathfrak{H}\mathfrak{T}$

לפיכך – $MSS^{\mathfrak{G}}$, פירושו: גירסה לפי כתבי יד עבריים ותה"ע. זאת כנגד:

$MSS^{\mathfrak{G}}$, שפירושו: גירסה על פי מספר כתבי יד של תה"ע.

$\mathfrak{G}$ al (x): תה"ע ועדויות אחרות משקפים גירסה (x).

$\mathfrak{G}$ (x) al (y): בתה"ע משתקפת גירסה (x); הצעת חוקרים אחרים (y).

2. העדויות לנוסח המקרא לפי ה-BHS

מהדורה זו, שהתחילה לצאת לאור בשנת 1967, מבוססת על כתב יד לנינגרד, ועל מהדורות מעודכנות של התרגומים העתיקים. המסורה הקטנה עובדה מחדש על ידי אשר וייל. להלן יובאו הקיצורים השונים מ-BHK³.
בעמ' LXIX–LIX מביאה ה-BHS מונחון אנגלי/גרמני המבאר את המונחים הלטיניים.

כתבי יד ודפוסים עבריים

המקראות הגדולות במהדורת יעקב בן חיים (בומברג, ונציה 1524/1525)	Ⲅ
ביבליה הבראיקה בעריכת קיטל-קאהלה	BHK
קטע מכתב יד עברי של המקרא שנתגלה בגניזת קהיר	Ⲅ
2, 3 (וכו') קטעי כתבי יד שנתגלו בגניזת קהיר	Ⲅ2.3 etc
V. Aptowitzer, <i>Das</i> על פי חז"ל, על פי V. Aptowitzer, <i>Schriftwort in der rabbinischen Literatur</i> , I-III, Wien, 1906-1911	citt ,cit
גירסה על פי מובאה/מובאות בספרות חז"ל, על פי V. Aptowitzer, <i>Schriftwort in der rabbinischen Literatur</i> , I-III, Wien, 1906-1911	Gn R
גירסה על פי מובאה במסכת יבמות שבתלמוד הירושלמי	jJeb
1/2S: כתיב ב-BHK או במהדורת Snaith (לונדון 1958, מהדורה פיות מהימנה)	K ^{MSS}
אך לא בכל כתבי היד באוספים של קניקוט או דה רוסי	
כ"י עבריים שונים מימי הביניים, המובאים לפי	Ms(s)
האוספים של קניקוט, דה רוסי וגינסברוג.	
כ"י עבריים שונים לשמואל א-ב, לפי	1/2S Mss
קניקוט, דה רוסי וגינסברוג; וכן לפי קטעים מגניזת קהיר	
3-10, pauci כתבי יד עבריים מימי הביניים (1/2S: 3-6)	pc Mss
11-20, nonnulli " " (1/2S: 15-7)	nonn Mss
20- יותר מ-20, multi " " (1/2S: 60-16)	mlt Mss
20- יותר מ-20, permulti " "	permlt Mss
1/2S: כתיב שאינו נזכר ב-BHK או במהדורת Snaith (לונדון 1958, מהדורה פחות מהימנה),	Mss ^K
אך מופיע בכל כתבי היד באוספים של קניקוט או דה רוסי	
(החיבור) מנחת שי מאת ידידיה נורצי	Norzi= ,N
1/2S: קרי ב-BHK או במהדורת Snaith (לונדון 1958, מהדורה פחות מהימנה)	Q ^{MSS}
אך לא בכל כתבי היד באוספים של קניקוט או דה רוסי	
פסיקתא רבתי	Pes R
1/2S: קרי ב-BHK או במהדורת Snaith (לונדון 1958, מהדורה פחות מהימנה)	Q ^{MSS}
אך לא בכל כתבי היד שבאוספים של קניקוט או דה רוסי	
גירסה על פי כתב יד 69 באוסף של קניקוט וכו'	VKen 69 etc
גירסה לפי כ"י <i>Petropolitanus</i> (כ"י לספרי הנביאים, בניקוד בבלי עליון, משנת 916).	V ^P

גירסה לפי כ"י המובא בדקדוק לארמית מקראית מאת שְׁטְרַאק (Strack, 1921, 6)

V^S

תרגומים וכתבי יד עתיקים

עקילס (Aquila)	α'
Quinta - 'החמישי' - תרגום נוסף אשר נזכר בהכסאפלה, ועיינו לעיל E'	ε'
תיאודוטיון, Theodotion	θ'
סומכוס, Symmachus	σ'
השלושה, כלומר, עקילס, סומכוס ותיאודוטיון, ביחוד כאשר תרגומם זהה (ויסודו בתיאודוטיון).	οι γ'
המתרגמים האחרים (בד"כ מתוך השלושה, או בנוסף להם)	οι λ'
ה'עברי' (Hebraios) על פי אוריגנס, ועיינו לעיל h ^o .	ο εβρ'
התרגום הערבי (משני, על פי תה"ע והפשיטתא)	Ϡ
התרגום החבשי (משני, עדות חשובה לתה"ע בנוסחו הקדום)	Ϡ
תרגום השבעים (מרבית כה"י או כה"י העיקריים), על פי מהדורת גאטינגן:	Ⲛ
<i>Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Societatis Litterarum</i>	
Gottingensis editum, Göttingen 1931ff; או על פי ראלפס:	
<i>Septuaginta</i> , ed. A. Rahlfs, Stuttgart 1935	
A. E. Brooke-M. McLean, <i>The Old Testament in Greek II/1</i> , Cambridge 1927	Ⲛ ^{1/2S}
ספר עזרא החיצון (עסדראס), ועיינו לעיל, Ⲛα	Ⲛα
תה"ע על פי כתבי יד מסוג Catena (שרשרות מקרא לצורך הדרשה בכנסיה)	Ⲛ ^C
תה"ע על פי כתב יד אמברוזיוס (Ambrosianus)	Ⲛ ^F
תה"ע על פי המהדורה הלוקיאנית (עיינו לעיל)	Ⲛ ^L
תה"ע על פי המהדורה הלוקיאנית, תת-מהדורה 2, 3	Ⲛ ^{III} , Ⲛ ^{II}
תה"ע על פי חלק מכה"י של המהדורה הלוקיאנית	Ⲛ ^{LP}
תה"ע על פי כה"י באותיות רבתי (majuscles, בעיקר עד המאה השביעית/שמינית)	Ⲛ ^{maj}
תה"ע על פי כה"י באותיות קטנות (minuscules, מהמאה התשיעית ואילך)	Ⲛ ^{min}
תה"ע על פי minuscules מספרי 22, 26 ברשימת ראלפס.	Ⲛ ^{22.26}
תה"ע במהדורה ההכסאפלרית	Ⲛ ^O
תה"ע, פרט למהדורה ההכסאפלרית	Ⲛ ^{-O}
תה"ע, פרט למהדורה ההכסאפלרית והמהדורה הלוקיאנית	Ⲛ ^{-OL}

תה"ע במהדורה ההכסאפטרית (G ^O) על פי חלק מכה"י	G ^{Op}
תה"ע על פי כתב יד מרכלינוס (Marchalianus)	G ^Q
תה"ע לספר דניאל	G ^{O'}
התרגום היווני המיוחס לתיאודוטיון לספר דניאל	G ^θ
תה"ע, לפי לכ"י סינאיטיקוס	G ^S
תה"ע, פרט לכ"י סינאיטיקוס, כו'	G ^{-S}
לשאר הקיצורים בתחום תה"ע עיינו ברשימת הקיצורים של BHS	***
התרגום הקופטי (עדות חשובה לנוסח הקדום של תה"ע)	Ⲭ
התרגום הלטיני העתיק (לפי תה"ע, Vetus Latina). עדות חשובה, אך לא אחידה, לנוסח הקדום של תה"ע. מובא לפי מהדורת Sabatier (1739-1741, 1751), או לפי מהדורת מנור בוירון (Beuron) בעריכת Bonifatius Fischer	Ⲛ
מגילות מקרא שנמצאו בנחל מורבעאת (1960 <i>Discoveries in the Judaean Desert II</i>)	Mur
מגילות מדבר יהודה, לפי <i>Discoveries in the Judaean Desert I</i> ואילך, 1960 ואילך	Ⲛ
קטעי ספר שמואל מהמערך הראשונה והרביעית בקומראן (F. M.; 1955, <i>DJD I</i>)	Ⲛ 1/2S
של קרוס (אך ללא כיסוי ממצה) Cross Jr., <i>BASOR</i> 132 (1953); <i>JBL</i> 74 (1955); וכן לפי הצילומים המקוריים	
מגילת ישעיה השלמה (1QIsa ^a) לפי <i>The Dead Sea Scrolls of St. Mark's Monastery I</i> (1950)	Ⲛ ^a
מגילת ישעיה השנייה (1QIsa ^b) " "	Ⲛ ^b
המגילה החיצונית לספר בראשית, לפי Y. Yadin and N. Avigad, <i>A Genesis Apocryphon</i> , Jerusalem 1956	1QGenAp
מגילת מלחמת בני האור בבני החושך (1Q Milhāmā) לפי: <i>The Dead Sea Scrolls of the Hebrew University</i> , Jerusalem 1955	1QM
תה' צא-קיה לפי 313-322 (1964), <i>The Catholic Bible Quarterly</i> 26	4QPs ^b
הפשיטתא לפי ההסכמה בין הפוליגלוטה של וולטון (S ^W) ובין כה"י האמברוזיאני (S ^A)	S
בספרי שמואל א-ב: הפשיטתא לפי ההסכנה בין המהדורות וכה"י S ^{ABCD Jac edess Bar Hebr}	S 1/2S
הפשיטתא לפי כתב יד לונדון 14.431 (מאה שישית)	S ^B
הפשיטתא לפי כתב יד לנינגרד (מאה חמישית)	S ^C
הפשיטתא לפי כתב יד לונדון 14.442 (מאה שישית/שביעית)	S ^D
הפשיטתא המהדורה שנדפסה מוצול ביוזמת המיסיון הקתולי (1891/1951)	S ^M
הסירו-הכסאפלה לפי 175-183 (1956) <i>Biblica</i> 37	S ^{Jac edess}
גירסאות לפי מובאות פרשניות של בר הבראיוס, בהוצאת Sprengling-Graham	S ^{Bar Hebr}

התרגום לפי A. Sperber, <i>The Bible in Aramaic</i> , I-III (1959-1962), או לפי P. de Lagarde, <i>Hagiographa Chaldaica</i> 1873 (לכתובים)	Ⲥ
התרגום לפי כתבי יד/מהדורות המובאות מהדורה של שפרבר	Ⲥ ^{Ms(s) Ed(d)}
התרגום לפי כתב יד רויכלין כפי שמובא במהדורת שפרבר (ועיינו לעיל Ⲥ ^L)	Ⲥ ^f
תרגום ארצישראלי לפי P. Kahle, <i>Masoreten des Westens II</i> (1930)	Ⲥ ^P
(קעים מהגניזה של קהיר) או לפי 31-39 (1955) A. Díez Macho, <i>Sefarad</i>	
(תרגום ניאופיטי, ועיינו כעת: A. Díez Macho (ed.), <i>Neophyti 1: Targum . Palestinense ms. de la Biblioteca Vaticana I-VI</i> , Madrid 1969	
הולגטה (Vulgata) לפי <i>Biblia Sacra iuxta Latinam Vulgatam</i> , מהדורת Abbatiae Pont. S. Hieronymi, Rome 1926ff (הבנדיקטיני; או לפי מהדורת Hetzenauer 1922).	Ⲥ
הולגטה לפי כתבי יד/מהדורות המובאות מהדורת הבנדיקטינים.	Ⲥ ^{Ms(s) Ed(d)}

3. רשימת קיצורים וביאוריהם

AAA	
מלה יחידאית	ἄπ γραφ
" "	ἄπαξ γραφ
פרק בספר תהלים	ψ
1. מן	ab ,a
2. מאת	
ממנו; על ידיו	ab eo
1. קיצור; 2. גירסה מקוצרת	abbrev
טעות (ראייה)	aberrat(io) (oculi)
מכאן, מכאן ואילך	abhunc ,abhinc
(מקור) מוחלט	(inf) abs
בדקדוק: מעמד נפרד: לא בסמיכות	st abs
1 ...	ac ...
דומה ל...	sim ac ...
אכדית	(accadian=) acc .1
טעם	(accent/us=) acc .2
יסחת המושא, מושא	(accusative=) acc .3
(ו)מדויקים	accuratis(que)
יחסת המושא, מושא ישיר	(accusative) accus
בדקדוק: פעיל	(activum) active ,act

1. אָל, 2. אצל	ad
באותו מקום, שם	ad loc
אל הסוף (סוף פסוק/פרק/ספר)	ad finem
1. עדיף להוסיף אל...; 2. נוסף אל...	ad ... add
1. עדיף להוסיף; 2. נוסף	add
3. תוספת, 4. (הוא) מוסיף	addunt ,addit
(הוא) מוסיף, (הם) מוסיפים	admodum
במידה גבוהה, במאוד מאוד	adverb
תואר הפועל	(aegyptice) aeg
לשון מצרית	aequavit
משווה אל..., יוצר שוויון עם...	aeth
לשון אתיופית (חבשית)	(akkadian) akk
לשון אכדית	al
לפי עדות אחרת/דעה אחרת	al
על פי תה"ע ועדויות אחרות	al
הוצע ... לפי דעה אחרת ...	(prps ...al...)
בשינוי הסדר, סדר שונה	al ordine
במקום אחר	alibi= ,alias
דבר מה, מסוים	aliquid
לפעמים	aliquoties
בדרך אחרת (ציון לגירס שונה, ללא פירוט)	aliter ,alit
אחר, שונה	alium, aliud
האחר (משניים), השני	alter
Ambrosius (340-397)	Ambr
מאבות הכניסה הנוצרית	
בהרחבה (ציון לגירסה	amplius
מורחבת ללא פירוט)	
(ה)אם (מלית שאלה)	an
במשקל פיוטי: מלה בת הברה אחת או	anacrusis
שתיים הקודמת לחרוז, ואינה נחשבת לקביעת המשקל	
שנה (שנים)	(annos) annus
לפני	ante
לפני כן	antea
עתיק, קדום	antiqu
אצל	apud
לשון ערבית	(arabice) arab ,ar

לשון ארמית	(aramaice) aram
יידוע (ה"א הידיעה)	(articula) artic ,art
לשון אשורית	(assyriace) assyr = ass
(הוא) מתחבר	asseritur
אחרי x משתלב y	post x y asseritur
לשון אשורית	(assyriace) assyr
✳ אסטריסק (כוכבית)	(asteriscus) ast
מסומן ב- ✳ - סימון הכסאפלי לתיבה /	sub ast = ,c. ast
קטע שנמצא בנוסח העברי כפי שהיה מונח לפני אוריגנס (בעל קירבה לנה"מ) אך אינה משתקפת בתה"ע הקדום, ולפיכך הוסיף אותה אוריגנס בטור החמישי של ההכסאפלה, בסימן ✳.	
ו... וכן ...	at(que)
אתב"ש	Atbasch
בטעמים: אתנח	atn
או...או	aut ... aut
Augustinus, פילוסוף נוצרי חשוב, מאבות הכנסיה (354-430)	Aug
1. ברם, 2. בנוסף, שוב	autem

BBB

ארמית מקראית	BArm
בן אשר (משפחת המסרנים בטבריה), בעלי הניקוד והטעמים של כ"י ג וכתר ארם צובה	b(en) Asch ,B Asch
לשון בבלית	(babylonice) bab
בן נפתלי (משפחת מסרנים בטבריה)	b(en) Naft ,B Naft
היטב, נכון	bene
1. פעמיים, 2. עד (מלית)	bis
קצר יותר (ציון לגירסה קצרה, ללא פירוט)	brevius ,brevior(em)

CCC

עם, בהסתמך על (סימן לתיקון הנוסח על פי עדות, או, יותר נכון: העדפת עד נוסח השונה מנה"מ, כגון השומרוני או תה"ע)	cum = ,c
בתה"ע משתקף ... וגירסה זו נראית עדיפה	l c 6...
התרגום המלולי, 'גרוס על פי תה"ע' מייצג עמדה ריטורית שאינה	

מקובלת היום במחקר; עלינו להבחין בין ממצא להבעת דעה)	
בשומרוני מצינו ... וגירסה זו נראית עדיפה	l c ...
בערך	circa = ,ca
(פליטת) קולמוס	calami (lapsus, aberratio)
(ציון לטעות המעתיק)	
פרק	(caput) cap
כתבי יד, (מצחף, מצחפים)	(codices) codd = ,cdd
השאר, הנוספים	(cetera/i) cet
וכ'	et cet
השווה	(confer) cfr = ,cf
בערך	circa
עיגול (הפנייה אל המסורת הקטנה)	circellus
1. (הוא) מצטט	citat ,cit
2. מובאה	
3. ציון לגירסה על פי מובאה בספרות חז"ל	
1. מתחבר/ים; 2. עדיף לחבר	conjg = cj
x מתחבר עם y; עדיף לחבר x עם y	cj (x) c (y)
כתבי יד, ספרים)	cdd = cod = codd
(מצחף, מצחפים)	
שם קיבוצי	collect
בספר חבוקוק: הפשר - ציון לגירסה	comm
המשתקף מפרשנות הפשר, בניגוד למובאה שבפשר	
עברו שינוי	commutati
(כ"י) רבים מאוד	(complures) compl
חֲבֵר/הֲרֵב (הצעת שכתוב)	compone
מורכב (מן ...)	compos(itus) (ex...)
השווה	(confer) cfr ,cf = ,conf
השערה - הצעה	(coniectura) conj
לתיקון הנוסח שאינה מבוססת על עדות לנוסח	
1. מתחבר/ים; 2. עדיף לחבר	cj = conj(g)
1. (הוא) מחבר (x) עם (y);	coniung (x) c (y) = cj (x) c (y)
2. (x) מתחבר עם (y); 3. עדיף לחבר (x) עם (y)	
" " " "	conj(g) (x) c (y)
תבנית תחבירית	constructio
מעורבב (ערבוב גרסאות)	(contaminatus) contam
מכיל, כולל	continens (continet)

... והמשכו/כס ...	(cui) continua(n)tur
נגד, בניגוד ל...	contra ,contr
הפוך, מנוגד	contrario ,contrarium
במובן הפוך/מנוגד	in contrarium(-io) sensu(m)
(הם) מתאימים /	conveniunt
מסכימים זה לזה	
1. אוגד; 2. מלית חיבור,	copula ,cop
כגון וי"ו החיבור	
לשון קופטית	copt
משובש	(corruptum) corr
1. נכון, 2. מתוקן	correctum
תיקון	correctio
פרק	(caput) cap ,cp
משובש	corr= crrp
בגלל (x)	cs (x)
בגלל המקצב	mtr cs
1. (מקור) מחובר	csr
2. סמיכות, הנסמך בסמיכות	
אשר לו/אליו, ולו/אליו (אליה)	cui
עם ,... בהסתמך על ...	cum ...
(סימן לציון לפי עדות לנוסח)	
Cyrillus, מאבות הכניסה (412-444)	Cyr

DDD

דגש	dagesch ,dages ,dag
ליתא, אינו נמצא/מיוצג/משתקף	deest
(ציון לקטע שאינו מיוצג בעדות המסומנת)	
כנראה חסר ייצוג	vid deesse
מכאן, בעקבות	deinde
זאת, לאחר מכן	
1. נשמט; 2. (הוא) משמיט	del
3. עדיף להשמיט	
עדיף להשמיט	delendum
נשמט	deletum
תלוי ב...	dependentes (a...)
נגשר מן ...	deriv (...a)

ליתא, חסרים ייצוג	desunt
אל, אלהים	deus
יום (בחודש...)	dies (mensis)
(הוא, והוא) שונה	differentem ,differt
על ידי דיטוגרפיה	dttg ,dittogr
דו-כתיבה: נכתב בטעות פעמיים במקום פעם אחת	
1. נשמט, (הוא) משמיט	del= ,dl
2. עדיף להשמיט	
במשלי: חכמת אמנואופה המצרית	doctrinam (Am.)
על ידי דיטוגרפיה	dittogr= dttg
מוטל בספק, בלתי וודאי	dubium= ,dub
הוא גוזר, הם גוזרים	(ducunt) ducit
(הוא) גוזר (y) מ-(x)	a (x) (y) ducit
	z a (x) ad (y) ducit/cens
(הוא) משוך/ (הם) מושכים את z מ-x אל-y	
צורה זוגית	dualis ,du
שניים/2	duo
כפל	(duplex) dupl
EEE	
ספר עסרא החיצון (עסדראס)	$E\sigma\delta\rho\alpha$
תה"ע השלם לספרי עזרא-נחמיה	$E\sigma\delta\rho\beta$
מן ,... מתוך ...	ex ,e
נוצר מתוך ,...	e(x) ... ortum
מקורו ב...	
e quo corrupto corruptio (x) orta	
ומשיבוש זה נובע שיבוש נוסף, (x)	
(שיבוש על גבי שיבוש)	
אותו דבר	eadem
מהדורה/ות	Edd ,Ed
מודפסת/ות של המקרא או עדות לנוסח	
בתיקון הנוסח,	emendatum
בגירסה מתוקנת	
(ב)אותו דבר/מקום	eodem
באותו משמע	eodem sensu
1. מחיקה, 2. מחוק	erasum ,eras

טעות (המעתיק)	error (scriptoris)
בטעות	per errorem ,errore
(נראה) שהוא/שהיא/שהם	esse (vid)
האוגד בלטינית:	est
הוא/היא	
מלית חיבור: ו..., גם	et
וכו'	etc
גם	etiam
אֶזְבִּיּוֹס, היגמון קיסריה לאחר אוריגנס,	Eusebius ,Eus
Onomasticon, מחבר 'מדריך' לארץ ישראל, (340-260/5)	
לשון נקייה, שגיא נהור	euphemism ,euphem
מן..., מתוך ...	ex ,e
נשמטו) (ציון להשערה שנשמטו תיבות	exc
מהנוסח המקורי)	
למעט (x), להוציא (x)	(x) excluso ,(x) excl
למעט (x), להוציא (x)	(x) excepto ,(x) except
לדוגמה	exempl(i) cs, ex cs
לדוגמה	exempl(i) gr, ex gr
(הם) מפרשים (נכון)	(recte) explanant
פירוש, ביאור	explanatio ,explan
יש בנמצא	exstat
יוצא דופן, extra = .2	extraordinarius ,extr
ב/מחוץ	extra

FFF

בדקדוק: מגדר נקבה	fem = ,f
שלא נכון, בשגגה	falso ,false
בדקדוק: מגדר נקבה	f = ,fem
כנעט	fere
סוף ...	...fnis ,fin
בסוף ...	... in fine
אל הסוף ...	... ad fin
צורה (דקדוק)	forma(m)
צורה מעורבת	forma mixta
אולי (ציון להצעת תיקון	fortasse ,forte
בלתי וודאית, או לגירסה מפוקפקת	

אולי " "

frt

GGG

יחסת הקניין	(genitive) genet
(כמו הסומך בסמיכות)	
גלוסה, הערת גליון	glossa = ,gl
(שנשתרבה לתוך הכתוב)	
גלוסה " "	glossema
הסופר כותב הגלוסה	glossator
לשון יוונית	graece

HHH

יש לו/להם; נמצא אצלו/ם	habet, habent = ,hab
בתה"ע מציינו/משתקף	⌘ ... hab
1. בנוסף לכך מציינו x	x add hab
2. (הם) רואים ב-x תוספת	
במקום (x) תמשתקף בתה"ע (y)	pro (x) ⌘ ... (y) hab
(נראה) שהיה לו/להם	(vid) habuisse
1. זאת, 2. אֵלָה	haec
מלים אלה	haec vb
מלה יחידאית	hapax graphomenon = hap graph
מלה יחידאית	hapax legomenon = hapax/hap leg
(המונח העדיף הוא hapax legomenon, כי אנו יודעים רק מה אנו קוראים בכתובים שברשותנו, ותמיד אפשר שבעבר המלה שימשה במקומות נוספים, כפי שהוכח עם גילוי מגילות מדבר יהודה).	
הפלוגרפיה, חד-כתיבה:	hapl
נכתב בטעות פעם אחת במקום פעמיים	
בהחלט לא	haud
לשון עברית	hebraice/cum/ca ,hebr
בשירה: צלע (חצי חרוז)	hemistich
הכסאפלה (ציון	hex ,Hex
להערה הכסאפלרית או למקור הכסאפלרי)	
1. זה, 2. כאן,	hic
במקום הזה	
כאן מתחיל פרק ...	hic incip cp

(Hieronymus) Hier, Hie היירונימוס (מתרגם
 הווגלטה, 347-420): ציון למובאה מפירושו;
 בספר תהלים: ציון לתרגומו (שלא נכלל בוולגטה)

בדקדוק: בניין הפעיל	hif, hi
מכאן, בעקבות זאת	hinc
(ב)אֵלָה	his
בדקדוק: בניין התפעל	hit
בדקדוק בניין הופעל	ho
זה	hoc
במקום הזה	in hoc loco
כיום, של היום (ימינו)	hodierna, hod
	homoioarct/on= homark
השמטת קטע בגלל	homoioarct= homoeoarct
שבכתב היה שממנו הועתק הכתוב, תחילת הקטע המושמט	
בנוסח שלפנינו היתה דומה לתחילת הקטע הבא (דילוג העין)	
homoioarct, homoeoteleuton, דילוג העין: השמטת קטע בגלל	
שסיום הקטע המושמט היה דומה לסוף הקטע הקודם	
homoioarct, homoiotel =, homoio	
	homoeotel= homtel
של האֵלָה	horum
של מלים אלה	horum vbb
על ידי האפלוגרפיה	haplographice= hpgr
מלה יחידאית	hapax legomenon= hpleg
על ידי האפלוגרפיה (חד-כתיבה)	haplographice= hplg
אל המקום הזה	hunc, huc
של ה (x) הזה	huius= (x) hui/j
אל המקום הזה	hunc
1. (הוא) מעביר את (x) הִנֵּה	trsp hu(n)c (x)
2. עדיף להעביר את (x) הִנֵּה	

III

1. כבר; 2. כעת, עכשיו	iam
באותו מקום	ibidem
אותו דבר; הנ"ל	idem, id
זאת אומרת, כלומר	id est, i.e
אותם דברים	iidem

	illud
1. ההוא, 2. שם	
זה או אחר.	hoc vel illud
בדקדטק: ציווי	imperativus, imper, imp
בעיקר	imprimis
בתוך	in (1)
בלתי וודאי, מוטל בספק	(incert) inc, in (2)
מתחילים(ים), פותח(ים)	(incipit) incip, inc, in (3)
מתחילים(ים), פותח(ים)	inchoant, inchoat
לרבות, כולל	(incluso) incl
מכאן, בעקבות זאת	inde
סתמי	indefinit, indef
יש בנמצא	inest
בדקדוק: צורת מקור (נטוי או מוחלט)	infinitiv, inf
מקור מוחלט	inf abs
מקור נטוי	inf csr
תחילה, פתיחה (של	initium/io/ii, init
פסוק, פרק, ספר)	
1. עדיף לשלב (במקום הזה)	insere, inserit = ins
2. (הוא) משלב (במקום הזה)	
כתובת, כתובות	(inscriptio) inscript
1. עדיף לשלב (במקום הזה)	insere, inserit
2. (הוא) משלב (במקום הזה)	
(הוא) משלב	inserit
שולב	inserto
בין	inter
בין (x) ל-(y)	inter (x) et (y)
פירוש	interpretatio, interpr
מפרש	interpretatus (est), interpr
לשון שאלה	interrog
בדקדוק: מלית שאלה	
רווח (ציון לפרשה	intervall, interv
פתוחה/סתומה, או לפיסקא באמצע פסוק)	
בדקדוק: פועל עומד	intrans
(נראה שהוא) מצא לפניו	(vid) invenisse
הפוך: 1. היפוך הסדר	inversio, inv
2. לשון הפוכה	

inverso ordine(m) ,invers	בהיפוך הסדר
invert	(הוא) הופך את סדר המלים
imperfect ,ipf	בדקדוק: צורת עתיד (יפעל)
ipsum ,ipse	(הוא) עצמו, אותו דבר
ipsi ,ipsa	(הם) עצמם, אותם דברים
ipsa vbb	אותן מלים
ita	כך
item	באותה צורה, כנ"ל
iuste	בדין

III

jaram	לשון ארמית יהודית (של חז"ל)
Jer	1. ירמיהו, 2. ירבעם
Joseph	יוסף בן מתתיהו (פֶּלְבִּיּוֹס יוספוס)
Archeol ;Ant(iqu)	הגירסה בספר קדמוניות היהודים
Jub	ספר היובלים
jud aram	לשון ארמית יהודית (של חז"ל)
Just	Justinus, מאבות הכניסה (100-165)

KKK

K	הערת כתיב
copt =kopt	לשון קופטית

LLL

1	1. עדיף לגרוס (מבוא להצעת
	תיקון מטעם העורך; התרגום המלולי, 'גרוס' מייצג עמדה ריטורית שאינה מקובלת היום במחקר; עלינו להבחין בין ממצא לחוות דעת)
	2. הוא גורס (מבוא לציון עדות)
l c ...	ב ... מציינו/משתקף, וגירסה זו נראית עדיפה (סימן לתיקון הנוסח על פי עדות)
	ועיינו לעיל בערך cum ,c
leg	(הוא) גורס (מבוא לציון עדות)
lacuna ,lac	חֶסֶר
lapis sepulcralis	מצבת קבר
lapsus (calami) ,laps	טעות, פליטת קולמוס

מסתתר, חבוי	latet
מאחורי תיבה זו מסתתר שם עצם	subst latet
גירסה	lectio =lect
הגירסה המקורית	lect origin
(תוספת מאת) הקורא	lectoris (add)
(הוא/ והוא) גורס	legens ,leg
(נראה שהוא) גרס	(vid) legisse
(הוא) גורס, (הם) גורסים	legunt, legit
ספר, הספר	liber
של הספר, בתוך הספר	libri, libro
של הספר הזה	huius libri
בתוך הספר (כולו)	in (toto) libro
בחופשיות, ללא מגבלה	libere
(בדרך כלל ציון לתרגום חופשי שאינו מעיד על גירסה)	
שורה	linea ,lin
לשון, בלשון	lingua
אות, באל"ף בי"ת	littera ,lit
מקום	locus ,loc
במקום, למקום	loco
במקום אחר	in alio loco ,al loco
" " "	in loco alio
מקום	nomen loci, nom loc
ארוך, בקטע ארוך	(longe) longum ,long
(נראה שהוא) מדבר	(vid) loqui
(הוא) מדבר	loquitur
הנביא מדבר	propheta loquitur

MMM

בדקדוק: מגדר זכר	masc = ,m
במסורה: אות רבתי	(mai/jor; mai/jus) ,mai/j
לגנאי, לרעה	in malam partem
לשון מנדעית (לשון ארמית)	(mandaice) mand
מזרחית בתקופת הגאונים; קרובה לארמית הגאונים	
ים המלחת (Dead Sea)	Mare Mortuum
הערת גליון	marg= ,mg
בשוליים, בשולי כתב היד	in marg

בדקדוק: מגדר זכר	m = ,masc
אתה מעדיף	mavis
בשירה: בשל המשקל	mtr cs = ,m cs
יותר טוב, מוטב, עדיף	melius ,mel
שגיאה	menda
חודש(ים)	(menses) mensis
בלבד, גרידא	mere
משיחית(ת)	messianica/-ce
פרשנות משיחית	interpretat messianica
הערת גליון	mg = ,marg
לשון חז"ל (עברית "תיכונה")	(Middle Hebrew) MHb
פחות	minus ,min (1)
פחות נכון	minus recte
במסורה: אות זעירה	minor (minus) ,min (2)
לשון מינאית (מענינית),	(minaice) min (3)
לשון דרום ערבית עתיקה)	
מעורב	mixta ,mixt
נוסח מעורב	txt mixt
רבים/רבות	(multa, multae) multi ,mlt
מלים רבות	mlt vbb/mlt vba/ mlt vb
כתב יד	MS
כתבי יד	MSS
MS vetust iuxta Mare Mortuum nuper repert	
כתב יד עתיק ביותר שנתגלה לאחרונה ליד ים המלח	
(במהדורה של 1951 ציון לקטע במגילת ישעיה שנתגלתה ב-1947)	
בשירה: בשל המשקל	m cs ,mtr cs
רבים, רבות	multae ,multi
בהרבה	multo
הרבה יותר קצר	multo brevius
שינוי	mutatio(nem)
אשר עבר שינוי	mutatum/-us
NNN	
לשון נבטית	(Nabataice) Nabat
בהיסח הדעת מן ...	... neglectum
מסרני נהרדע (בבל)	Neh(ardeenses)

לשון חז"ל (עברית "חדשה")	neohebr, ,neohb
גם לא	neque
גם לא ... וגם לא ...	neque ... neque ...
בדקדוק: מגדר סתמי (לא זכר ולא נקבה)	neutr
לשון חז"ל (עברית "חדשה")	neohb, =nh
בדקדוק: בניין נפעל	nif, niph(al) =ni
אין דבר השונה מן ... ; שווה ערך ל ...	nil nisi ...
הגירסה אינה שונה מנה"מ (ציון לתרגום שנראה שונה מנה"מ אך לאמיתו של דבר אינו משקף גירסה אחרת)	nil nisi מ leg
בדקדוק: בניין נפעל	ni= niph(al) ,nif
1. אם לא, 2. אלא אם כן	nisi
שם, שם עצם פרטי	nomen = ,nom
שם מקום	nomen loci = ,nom loc
שם עצם פרטי	nomen proprium = ,nom propr
שם (ה)מלך	nomen regis = ,nom reg
השמות (של השמות)	(nominum) nomina
שמות של חיות	nomina bestiarum
שמות של בגדים	nomina vestimentorum
לא	non
(כתבי יד) אחדים	nonnulli = ,nonn
פרט ל, בלבד	nonnisi
(החיבור) מנחת שי מאת ידידיה מנורצי	Norzi
1. הערה, 2. מלית	nota = ,not
בדקדוק: המלית 'את' כציון למושא ישיר	not acc(us)
1. חדש, 2. דבר חדש	novum
האם?, שמא	num (1)
מספר;	numerus, num (2)
בדקדוק: יחיד/רבים	
1. של המספר;	numeri
2. מספרים	
כעת, עכשיו	nunc
אשר נתגלה לאחרונה	nuper repert

OOO

אובלוס, סימן הכסאפלארי	obelos = ,ob
בצורת ÷	
מסומן באובלוס (÷) –	sub ob = ,c ob
בהכסאפלה סימן לתיבה/קטע שנמצא בתה"ע הקדום אך לא בנוסח העברי כפי שהיה מונח לפני אוריגנס (בעל קירבה לנה"מ)	
1. בדקדוק: מושא ישיר	obj
2. אובייקט, חפץ, פריט	
בניבול פה	obscoeno
(חשוך), מעורפל, בלתי-ידוע	obscurus
ליתא ב...; סימן שבעדויות	om
מסוימות לנוסח תיבה (או קטע) אינה בנמצא או אינה משתקפת	
הכול, כל (כתבי היד)	(omnia ,omnes) omn
מדריך לידיעת ארץ ישראל	Onom(asticon)
מאת אָבְסְבִיוס (רשימת שמות מקום עם הסברי דרך); בעברית: ספר האונומאסטיקון לאָבסביוס, תרגם ע"צ מלמד, ירושלים תש"י.	
סדר המלים/הפסוקים	(ordo,ordinem/-ne) ord
בשינוי סדר המלים, (alio ordine verborum) (c) al ord vb	
בסדר מלים שונה	
בהיפוך הסדר, בסדר הפוך	invers = ,ordo invers
אוריגנס (Origenes),	Origen
מאבות הכנסיה, הגמון קיסריה (±184-253);	
עורך ההכסאלפה	
באופן מקורי	(originaliter) orig
אשר נובע, משתשלשל ...	(orta,ortum) ort
שנובע מ...; שמקורו ב...	e(x) ... ortus/m/a

PPP

חלקית, בחלקו	(partim) p
כמעט	paene
פפירוס(ים) (בעיקר פפירוסים)	(papyrus) papyr = ,pap
ארמיים מיב, אך גם פפירוסים יווניים המעידים על נוסח תה"ע	
1. מקביל ל...	parallelismus(-mi) = ,parall
2. תקבולת	
בשל התקבולת	parallelismi cs

בדקדוק: צורת בינוני (פועל או פעול)	particip(ium), part
חלקית, בחלקו	partim
במסורה וטעמים: פֶּסֶק	paseq
במקומות רבים (לא פירוט)	passim = ,pass (1)
בדקדוק: הסביל	passiv(um) = ,pass (2)
(כינוי על פי) שם האב	patronymicum
(כתבי יד) מעטים	pc = ,pauc
במעט, במקצת	paulo
מעט יותר קצר, בקיצור מה	paulo brevius
סוף פסוק, צורת סוף פסוק (הפֶּסֶק)	pausa
(כתבי יד) מעטים	(pauci/cae) pauc = ,pc
בשירה: רגל, רגליים (יחידת הטעמות הבסיסית במשקל)	(pes, pedes) ped
1. על ידי, בגלל	per
2. בדרך, על דרך	
בדקדוק: צורת עבר ('פֶּעַל')	(perfect) perf = ,pf
וממשיך	pergens
(כתבי יד) רבים מאוד	permult(i/ae), permult
מתחלפים, מתחלף	permutantur, permutatur
לשון פרסית	(persice) pers (1)
בדקדוק: גוף	(persona) pers (2)
שייך ל...; נוגע ל...	pertinat ad ...
מבולבל, מבולבלים	perturbati, perturbatus
צורת עבר ('פֶּעַל')	perf(ect) = ,pf
לשון פיניקית	phoenic(e)
בדקדוק: בניין פיעל	Pi, pi
(כתבי יד) רבים למדי	plur, plures = ,pl
בעליל, באופן מובהק	plane
מרבית (כתבי היד)	plerique
על פי רוב	plerumque
(כתבי יד) רבים למדי	plures = ,plur (1)
בדקדוק: צורת רבים/רבות	pluralis = ,plur (2)
עדיף לשים	pone = ,pon (1)
(הוא) שם	(ponet) pon (2)

אחרי ...	post ...
ואחרי זה	post quod
1. עדיף להעביר את x אחרי y	post (y) transp (x)
2. (הוא) מעביר את x אחרי y	
אחרי כן	postea
דורש; מניח מראש	postulat
יש להניח שבתה"ע משתקף ...	⊗ postulat ...
מוטב, עדיף	potius= ,pot
1. אפשר 2. (הוא) יכול	potest
אינו ניתן לשחזור	restitui non potest
מוטב, עדיף	pot= ,potius
1. במקום, תמורת	pro= ,pr
2. בשביל, למען	
לפני	prae
מספק, מביא	praebet
בתה"ע משתקף	⊗ praebet ...
קודם, הקודם	praeced= ,praec
בייחוד, בפרט	praecipue
אתה מעדיף, תעדיף	praefers
1. עדיף להקדים	prm= , praem
2. (הוא) מקדים	
לפני התיבה המסומנת	⊗ praem (x)
משתקף בתה"ע (x)	
בייחוד, בעיקר	praesertim
חוץ מן, לבד מן	praeter
ייתכן, מסתבר (ציון להצעה	(probabile) prob= ,prb
שהעורך רואה אותה כסבירה אך לא וודאית)	
בתחילה, במקום הראשון	primo= ,prim
ביד ראשונה (prima manu) prim man	
בידי הסופר המעתיק את כתב היד עצמו)	
הקודם, הראשון (בד"כ	prius ,priore, prior
מתוך שניים)	
1. עדיף להקדים	praem= ,prm
2. (הוא) מקדים	
1. במקום, תמורת	pro= ,pr
2. בשביל, למען	

ייתכן, מסתבר (ציון להצעה	(probabile) prb = ,prob
שהעורך רואה אותה כסבירה אך לא וודאית)	
טף, צאצאים	(proles) prolem
בערבוביה, ללא הבחנה	promiscue
הוצע (ציון להצעת תיקון	(propositum) prps = ,prop
שהעורך אינו תומך בה)	
לד, על יד אצל	prope
נביא/הנביא	propheta
הנביא מדבר	propheta loquitur
עקב, בגלל	propter
נתווסף בגלל פס' 15	propter vs 15 add
בגלל זה	propterea
הוצע (ציון להצעת	(proposed) prop, prp, prpon = ,prps
תיקון שהעורך אינו תומך בה)	
מזמור תהלים, ספר תהלים	Ps ,ps
נביא שקר (נביאי שקר;	pseudopropheta(e)
של נביא השקר)	
בדקדוק: צורת בינוני	particip(ium) part = ,pt
(פועל או פעול)	
בדקדוק: בניין פועל	pu
צניעות	pudicitia
לשון פונית (פניקית של צפון	(punice) pun
אפריקה ובייחוד קרתגו)	
נקוד עליו מלמעלה (או	c punctis
מלמטה; ציון לאותיות הנקודות של נה"מ ומגילות מדבר יהודה)	
נקוד מלמטה	c punctis subscriptis
ללא נקודות	sine punctis ,s punctis
אתה סבור, נראה לך	putas
ב-(x) אתה רואה (y)	(x) (y) putas
QQQ	
הערת קרי	Q
אשר הן..., ואלה	quae
ועל כן ..., ובגלל זה	quare
ובעזרת זאת	
למרות	quamvis

כאילו	quasi
ארבע פעמים	quater
אשר אותו; וזה	quem
אשר הוא; וזה	qui
1. מה? 2. משהו	quid
1. אשר ממנו; וממנו, ומזה	quo
2. לאן?	
מאיזה מקום?; וממקום זה	e(x) quo loco
אשר זה; וזה, ואותו	quod
אשר לפניו; ולפניו	ante quod
אשר לאחוריו; ואחוריו	post quod
אשר בגללו; ובגללו, ובגלל זה	propter quod
גם, כמו כן	quoque

RRR

במסורה: הטעם רביע	rabia
בדקדוק: שורש	radix
(הם) גוזרים משורש ...	a radice ... ducunt
במסורה: רפה (סימן שאות	raphe = ,rafe
בגדכפ"ת אינה דוגשה)	
בדקדוק: רפוי/רפויה, ללא דגש	raph
הפרשן רש"י	Raschi
מחיקה בכתב היד	rasura ,ras
בדין, אל נכון (נכון)	(recta/-tus) recte
יותר נכון	rectius
עורך, עריכה	redact
תוספת עריכתית	add redact(oris)
ערוכים	redacti
בדקדוק: הסומך שבסמיכות	regens
כתבי היד הנותרים,	reliqui ,rell
שאר כתבי היד	
חוזרים על...)	(repetitum) repet = ,rep
מביאים פעם נוספת (ציון לחזרה על מלה או קטע)	
אשר נתגלה	repert
חוזרים על...)	(repetitum) rep = ,repet
מביאים פעם נוספת (ציון לחזרה על מלה או קטע)	

חזרה על פי ...	ex... repet(itum)
עדיף לחזור על;	repete
עדיף לגרוס עוד פעם	
(הוא) שם במקום אחר /	reponunt ,reponit
(הם) שמים במקום אחר	
עניין, עסק, חפץ	res
תשובה, תגובה	responsum
(הוא נשאר), (הם) נשארים	restant ,restat
(הוא) שומר על ...; (הוא)	retinens
מקיים (כנגד השמטה, תיקון או חילופי גירסאות)	
(הוא) נשמר/מתקיים	retinetur
(כנגד השמטה, תיקון או חילופי גירסאות)	
אם מקיימים פסוק זה	rentente verso
(ה)מלך	rex

SSS

הבא אחריו, ואילך (בד"כ פסוק אחד)	.1 ,s ,seq= (sequens) sq
פס' 1 ואחלך; פס' 1, 2	vs 1s
ללא, בלי	.2 ,s sine =
ללא אסטריסק	s ast
לשון שבאית (לשון דרום ערבית עתיקה)	(sabaice) sab
לעתים קרובות	saepe
לרוב, במקרים רבים ביותר	saepissime
במקרים רבים למדיי/יותר	saepius
(של) שלמה	(Salomon,-nis) Sal
מסורת (ההגייה) השומרנית	Samar
עברית נוסח שומרון	samarit
(של) (ה)חכם	(sapientis) sapiens
לפי, על פי	(secundum) sec = ,sc
לדעת, רוצה לומר, דהיינו	(scilicet) scil = ,scl
לפי, על פי	(secundum) sc, sec = ,scn
(של) הסופר המעתיק	(scribae) scriba
(של) הסופר המעתיק	(scriptoris) scriptor
במסורה: סבירין (ציון הבא	Seb

לדחות גירסה כשגויה על אף שמסרנים אחרים תומכים בה)

לפי, על פי	(secundum) scn ,sc = ,sec .1
שני, שנייה	(secundus ,secunda) ,sec .2
ביד שנייה (ציון לתיקון סופר	(secunda manu) sec man
שני, המתקן את מלאכת הסופר המעתיק את כתב היד)	
אבל, אך	sed
פעם אחת	semel
תמיד	semper
משמע, מובן	sensus
בדקדוק: על פי המובן	ad sensum
(בעיקר בציוני גוף, מגדר)	
בדקדוק: משפט	sententia
שבע פעמים	septies
הבא אחריו, ואילך (בד"כ	(sequens) sq ,s = ,seq
פסוק אחד)	
פס' 3 ואילך; פס' 3, 4	vs 3 seq
(הוא) נשמר/מתקיים	servatur
1. או; 2. האם?	seu
(הרגום) השישי (ציון	Sexta
הכסאפלרי לתרגום נוסף לשלושה ולתה"ע; עיינו (Quinta ,E'	
בדקדוק: לשון יחיד	(singularis) sing = ,sg
אם; אילו	si
כך, בצורה זו	sic
כאילו, כמו	sicut
מכוון ל..., פירושו/שה...	significat
(x) שיעורו (y)	(x) significat (y)
סימן	signum
דומה; בדומה לזה/ל....	sim
בדומה ל..., דומה ל..	sim ac ...
ללא, בלי	s = ,sine
בדקדוק: לשון יחיד	(singularis) sg = ,sing
ספר בן סירא, לפי כתבי יד	Sir
מהגניזה, מימי הביניים	
או	sive
בלבד	(solum) sol
(x) + בלבד	+ (x) sol
הטעם: סוף פסוק	soph pas

רווח (בין השורות/הטורים)	spatium
בין השיטין (במגילות מדבר יהודה)	in spatio
זוהר, תפארת	splendor
הבא אחריו, ואילך	(sequens) seq = ,sq
פס' 1 ואילך; פס' 1, 2	vs 1s
והבאים אחריו, ואילך (פסוקים אחדים)	(sequentes) sqq
פסוק 1, ואילך (פסוקים אחדים)	vs 1 sqq
והבאים אחריו, ואילך (פסוקים אחדים)	(sequentes) sqq = ,ss
'מצב, מעמד'	(status) stat = ,st
(absolute state) st abs בדקדוק: הנפרד (לא בסמיכות)	
(construct state) st csr " " : הנסמך (בסמיכות)	
יציב	stabilis
'מצב, מעמד'	(status) st = ,stat
בשירה: שורה (של השורות)	(stichor) stich(us)
בשירה: בית	strophä
מאמץ, קנאות, משוא פנים	studium
שלו/שלה, שלהם/שלהן	suum ,suam
תחת ...	sub ...
בדקדוק: נושא המשפט	(subiectum) subj
כתוב מתחת	subscriptis
c punctis subscriptis נקוד מלמטה	
בדקדוק: שם עצם	(substantivum) subst
בדקדוק: כינוי חבור –	(suffix =) suff
סיומת הקניין/המושא	
1. סך הכול	summa
2. העליונה; 3. הפיסגה	
מֵעַל	super
מיותר	(superfluus) superfl
כתוב מֵעַל, מֵעַל לשורה	superscriptum
(הוא) משלים; (הם) משלימים	(supplet, supplet) suppl
מֵעַל; מֵעַל לשורה	supra
הוספה מֵעַל לשורה (בין השיטין)	supra add
מוטל בספק, חשוד	susp
במסורה: אות תלויה	suspens
הם, הן (האוגד בלטינית)	sunt

בצורת רבים)	
בלשון סורית (ארמית נוצרית;	(syriace) syr
בעיקרון מקורה בצפון עיראק)	
ה"סורי" (תרגום הנוכר	Syrus
בהערות הכסאפלויות; לא אחת = הפשיטתא)	

TTT

דבר דומה, כיוצא בו	tale quid
כך, וכך (ציון לכמות/מידה/	tam
דרגה דומה)	
1. בלבד	tantum
2. בכמות זו, במידה/דרגה זו	
בלבד	tantummodo
תרגום	targ
במקרה	temere
שלוש פעמים	ter
לפי עדות של ...	teste...
1. נוסח	(textus=) text
2. הכתוב, ההקשר	
נוסח מעורב	text mixta
תיקון סופרים	Tiq Soph
הכול (כלו/כלה); כל ה...	(totus ,tota) tot
כל הפסוק, הפסוק כלו	tot vers
1. עדיף להעביר (transpon, transpos) trsp= ,tr	
2. (הוא) מעביר, (הם) מעבירים	
(ציון להעברת קטע אל מקום אחר)	
עדיף למשוך, לשייך	trah
עדיף למשוך, לשייך	trahendum (est)
מתוך תעתיק (מלה עברית	e transcriptione
באותיות יווניות בתה"ע או השלודה; באותיות לטיניות בוולגטה)	
הועתק, (הוא) מועתק	transcriptum (est)
הם מתורגמים	translati sunt
כפל תרגום (מתרגם אחד,	transl dupl
המביא שני תרגומים)	
1. עדיף להעביר (transpon,transpos) trsp= ,transp	
2. (הוא) מעביר, (הם) מעבירים	

עדיף להעביר/הוא מעביר x אל אחרי y   transp (x) post (y)
 אם יועבר   si transponitur

transp = ,trsp (transpon,transpos) 1. עדיף להעביר
 2. (הוא) מעביר, (הם) מעבירים
 הועבר; (הוא) מועבר   transpos
 אז, בהמשך לכך   tum
 “ “ “ “   tunc
 1. נוסח   text = ,txt
 2. הכתוב, ההקשר

UUU

1. איפה? 2. ושם, אשר שם   ubi
 בכל מקום   ubique
 לשון אוגרית   ug
 אחרונה   ultima
 אחד   unum
 מלה אחת ויחידה   unum verbum
 עד... ועד ...   usque ad ...
 1. עם שם עצם: בתור, כמו   ut
 2. עם פועל: א. כמו/כפי ש...
 ב. כדי ש..., למען ש...

כמו תה"ע   ut ☞
 בתור גלוסה   ut gloss
 כפי שנראה   ut vid
 לפחות   utique
 איזה? (משניים); אחד משניים   utrum
 שניהם כאחד; בכל מקרה;   utrumque
 בלאו הכי

VVV

פסוק   (versus) vs= v
 חופשית מאוד   vage
 מאד   valde
 חילופי גירסאות, גירסה חילופית   var
 (ואריאנט)
 נוצר משתי גירסאות מתחלפות   ortum ex 2 var

מלה, מלים	verba/verbum = ,vb
מלים	verba = vbb ,vba
מלים רבות	mlt vb/vba/vbb
של המלים	(verborum =) vbor
או	vl = vel
מלולית, מלה במלה	verbatim
“ “ “ “	verbotenus
כפל תרגום (קטע אחד בנוסח העברי, שני תרגומים)	versio duplex
להפסוקים; של הפסוקים	versuum ;versibus
1. הפסוק, 2. הפסוקים	versus
3. של הפסוק	
בפתיחת הפסוק	in init(io) versus
התרגומים העתיקים	Verss ,Vers = ,Vrs
(ציון ללא פירוט לכל התרגומים העתיקים או לרובם הגדול)	
(הוא) מתרגם, (הם) מתרגמים	vertunt ,vertit
פרסית עתיקה (ימי בית שני)	vet pers
עתיק, קדום	veterat
עתיק ביותר	vetustiss ,vetust
דרך	via
ראו, עיינו	(vide =) vid .1
נראה שהוא ..., שהם ...	... (videtur =) vid .2
נראה שהוא/הם x	vid esse (x)
נראה שהיה לו/להם x	vid habuisse (x)
נראה שהוא מצא לפניו /x	vid invenisse (x)
שהם מצאו לפנייהם x	
נראה שהוא גרס x	vid legisse (x)
שהם גרסו x	
נראה שהם ...	videntur...
בדוחק (כלומר, פחות סביר)	vix
או	vel = ,vl
בדקדוק: 1. צליל, תנועהף	voc
2. מלה	
נשמטה מלה/נשמטו מלים	voc exc
של הצליל, התנועה, המלה	vocis
שם	vocabula

תנועה	vocalis
התנועות אינן ידועות	vocales ignotae
לשון פנייה	vocativus (-vo)
מלה	(verbum) vb = ,vrb
התרגומים העתיקים	Versiones ,Vers = ,Vrs(s)

(ציון ללא פירוט לכל התרגומים העתיקים או לרובם הגדול)

פסוק, פסוקים	(versus) v = ,vs
פסוקים	vss

ZZZ

הטעם: זקף	zaq
-----------	-----

סימנים אחרים

פס' 9א (חלקו הראשון של הפסוק, עד האתנח)	v. 9a
פס' 9ב (חלקו השני של הפסוק, מהאתנח ואילך)	v. 9b
וי"ו ראשונה בפסוק מוסיף/מוסיפים ...	י ¹ + ...
בתה"ע משתקפת תוספת ... (המונח המחקרי: פלוס)	+ ...
חסר ב ...; ליתא ב...	> ...
ליתא/אינו משתקף בתה"ע (המונח המחקרי: מינוס)	> ⑥
סימן למלה משוערת המלה המשוערת 'ישמח'	*
(שמ"ח" = חמ"ל בערבית) בדקדוק: שורש	ישמח* √
סימן לעדות/הצעה מפוקפקת	?
אסטריסק (בהכסאפלה):	※
סימן למלה/קטע שאינו משתקף בתה"ע [מינוס של תה"ע] והושלם בטור החמישי של ההכסאפלה, תוך סימון ב-※	÷
אובלוס (בהכסאפלה):	÷

סימן למלה/קטע בתה"ע שאין לו תואם בנה"מ [פלוס של תה"ע],

ומובא בטור החמישי של ההכסאפלה תוך סימון ב(÷)

לא להתבלבל!

עדיף לגרוס (הצעת תיקון מטעם העורך)	1
כתב יד לניגוד	L
התרגום, <i>Vetus Latina</i>	Ⓕ
הלטיני העתיק	
פסוק, פסוקים	vss, vs, v
גירסה חילופית (ואריאנט)	Var=, V
התרגומים העתיקים	Verss, Vers=, Vrs
<i>Vulgata</i> (וולגטה), התרגום	Ⓖ
הלטיני מאת היירונימוס	

שמות ספרי המקרא לפי BH, BDB, HALOT (לפי סדר הספרים ב-BHK)

HALOT	BDB	BH	לפי	HALOT	BDB	BH	לפי
Mi	Mi	Mi	מיכה				תורה
Nah	Na	Na	נחום	Gn	Gn	Gn	בראשית
Hab	Hb	Hab	חבקוק	Ex	Ex	Ex	שמות
Zeph	Zp	Zeph	צפניה	Lv	Lv	Lv	ויקרא
			שיבת ציון	Nu	Nu	Nu	במדבר
Hg	Hg	Hag	חגי	Dt	Dt	Dt	דברים
Zech	Zc	Sach	זכריה				נביאים ראשונים
Mal	Mal	Mal	מלאכי	Jos	Jos	Jos	יהושע
			כתובים	Ju	Ju	Jdc	שופטים
Ps	Ps, ψ	Ps, ψ	תהלים	1S	1S	1S	שמ"א
Jb	Jb	Hi, Ij	איוב	2S	2S	2S	שמ"א
Pr	Pr	Prv	משלי	1K	1R	1R	מל"א
			חמש מגילות	2K	2R	2R	מל"ב
Ru	Ru	Ru	רות				נביאים אחרונים
Song	Cant	Cant	שיר השירים	Is	Isa/Jes	Jes	ישעיה
La	La	Thr	איכה	Jr	Je	Jer	ירמיה
Qoh	Ec	Qoh	קהלת	Ezk	Ez	Ez	יחזקאל
Est	Est	Est	אסתר				תרי עשר
Da	Dn	Da	דניאל	Hos	Ho	Hos	הושע
Ezr	Ezr	Esr	עזרא	Jl	Jo	Jo	יואל
Neh	Ne	Neh, N	נחמיה	Am	Am	Am	עמוס
1C	1Ch	1Ch	דבה"א	Ob	Ob	Ob	עובדיה
2C	2Ch	2Ch	דבה"ב	Jon	Jon	Jon	יונה
							ספרים חיצוניים
Esd		<i>Eσδρ α</i>	עזרא החיצון (עסדרס)		Ecclus	Sir	בן סירא (לפי הגניזה)
						Jub	יובלים
						1,2 Macc	ספרי חשמונאים א, ב

ב-BHK לספרי עזרא-נחמיה $\text{E}\sigma\delta\rho\alpha = \text{E}$ (עזרא החיצון). התרגום השלם (והמלולי) של עזרא-נחמיה $\text{E}\sigma\delta\rho\beta = \text{E}$

($\text{E}\sigma\delta\rho\beta$)

ב-BHS לספרי עזרא-נחמיה $\text{E}\sigma\delta\rho\beta = \text{E}$, התרגום השלם (והמלולי) של עזרא-נחמיה. עזרא החיצון $\text{E}\sigma\delta\rho\alpha = \text{E}$

($\text{E}\sigma\delta\rho\alpha$)

שמות הספרים בברית החדשה

לא פעם מביא ה-BH גירסאות לפי מובאות שבברית החדשה שביוונית
(לא אחת מגלות מובאות אלו קירבה לתרגום של תיאודוטיון)

Kol	לאנשי קולוסי	מכתבי פאולוס	Mt, Matth	מתי	האוונגליון לפי
1, 2 Th	תסאלוניקי א, ב	לאנשי	Mc, Marcus	מרקוס	
1, 2	לטימותיאוס א, ב		Lc, Luc	לוקאס	
Tt	לטיטוס		J	יוחנן	
Phm	לפילימון		Act		מעשי השליחים
Hbr, Hebr	לעבריים (קהילה יהודו-נוצרית)		Rm, Rom	לאנשי רומי	מכתבי פאולוס
Jc, Jac	מכתב יעקובוס		1, 2 Ko	קורינתוס א, ב	''' לאנשי
1,2 P	מכתבי פיטרוס א, ב		G	גאלאטיה	
Jd	מכתב השליח יהודה		E	אפיזוס	
Apc	חזון יוחנן (האפוקליפסה)		Ph	פיליפי	

סימני דקדוק הפועל ב-BDB וב-HALOT

	HALOT	BDB		HALOT	BDB
פיעל	pi	Piel = ,Pi	פועל הגזור משם עצם (נאבק > אבק)	denom	,denom denominative
פלפל	pilp, pil	Pilpel = ,Pilp	בניין הפעיל	hif	hiph
פועל מלושני	po	Po'el = Po'	התפעל	hitp	hithp
שאננו	pa'lal	Pa'lel, Pa'l	התפלפל	hitpalp	hichpalp
בשש	pol	po'lel, po'l	התפולל	hitpol	hithpo
תרוממנה	polal	Po'lal, Po'al	התפועלל	hitpol	hithpo'lal
פועל	pu	Pual = ,Pu	הופעל	hof	hoph
בניין קל	qal	Qal	התפעל התפקדו	hotpael	hothp
			נפעל	nif	Niph